

Ο ΑΓΙΟΣ ΣΩΖΟΜΕΝΟΣ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΚΕΙΜΕΝΟΝ ΤΗΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΣ

1. Τὸ ὑπ' ὄψιν μας χειρόγραφον.

Ἡ νῦν τὸ πρῶτον δημοσιευομένη ἀκολουθία τοῦ Ἀγίου Σωζομένου περιλαμβάνεται εἰς χειρόγραφον, τὸ ὁποῖον ἔχομεν παραλάβει παρὰ τοῦ γέροντος Χατζηπαπάγεωργη Θωμᾶ ἀπὸ τὸ χωρίον Γέρι, ἄλλοτε ἑφημερίου τοῦ Ἀγίου Σωζομένου, ἔνθα σφύζεται τὸ ἀσκητήριον τοῦ Ἀγίου.

Τὸ χειρόγραφον τοῦτο ἔχει μέγεθος $0,185 \times 0,135$ καὶ εἶναι σταχωμένον ὑπὸ ἀδεξίας χειρός. Τὸ στάχωμα ἔσωθεν φαίνεται τιλφόβρωτον, ἔξωθεν δὲ καλύπτεται διὰ μεμβράνης, ἐφθαρμένης εἰς τὰ ἄκρα. Ἐπὶ τῆς μεμβράνης διακρίνονται ἴχνη γραφῆς, τῆς ὁποίας ἡ ἀνάγνωσις εἶναι ἐντελῶς ἀκατόρθωτος, λόγῳ τῆς διὰ τοῦ χρόνου φθορᾶς. Τὸ χειρόγραφον περιλαμβάνει 16 φύλλα ἀρρίγου χάρτου, ὧν τὰ 3 πρῶτα καὶ 2 τελευταῖα ἄγγραφα, φέροντα ἐνιαχοῦ μεταγενεστέρας τινὰς σημειώσεις ἄνευ σημασίας, πλὴν τοῦ φ. 14α, ἔνθα ἀναγινώσκομεν :

«δέξου ἅγιε τῶν ὀλίγων Μιστὸν τουτον ὡς ὁ Χς τῆς χειρας ταδίο λεπτᾶ», προστεθέντα μεταγενεστέρωσ διὰ γραφῆς διαφόρου πρὸς τὴν τοῦ κειμένου.

Τὰ γραμμένα φύλλα φέρουν αὖξοντα ἀριθμὸν σελίδων ἀπὸ 1—21, ἔχουν ὁμῶσ ἀφαιρεθῆ αἱ σελίδες 17, 18, 19, καὶ 20, εἰς τὰς ὁποίας ἀσφαλῶσ θὰ περιλαμβάνετο τὸ Συναξάριον τοῦ Ἀγίου, εἶναι δὲ ἄγνωστον πότε καὶ ὑπὸ τίνος ἀφηρέθησαν.

Ἡ γραφή εἶναι στρογγύλη, εὐανάγνωστος, μὲ συντετμημένας λέξεις, προδίδουσα ἐπιδεξίαν χειρα, πλήρης δὲ ἀνορθογραφῶν. Οἱ πρόλογοι καὶ τὰ ἀρχικὰ τῶν στιχηρῶν καὶ τροπαρίων εἶναι γραμμένα διὰ ἐρυθρᾶς μελάνης ὡς καὶ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία.

Εἰς τὸ ἄνωθεν μέρος τῆς πρώτης σελίδος τὸ χειρόγραφον φέρει διακόσμησιν δι' ἐρυθρᾶς μελάνης εἰς σχῆμα κεφαλαίου Π μὲ βραχέα τὰ σκέλη, μεταξὺ τῶν ὁποίων περιλαμβάνεται ὁ τίτλος τῆς ἀκολουθίας :

«Τω αὐτῷ μνητῇ Καὶ Μνήμη τοῦ Ὁσίου καὶ Θεοφόρου

πατρὸς ἡμῶν Σωζομένου του θαυματουργοῦ».

Εἰς τὴν οσα. 21 ὑπάρχει πρόσθετον δι' ἄλλης χειρὸς τροπῆ-
ριον τοῦ Ἁγίου, ἐντελῶς διαφορον τοῦ εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔσπε-
ρινοῦ περιλαβανομένου, κἀταθεν δὲ τούτου εἶναι σχεδιασμέναι
δύο χεῖρες (δεξιὰ καὶ ἀριστερά), ὧν τὰ δακτυλὰ φέρουν χωρί-
σματα με γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου. Ἄνωθεν τῆς δεξιᾶς χει-
ρὸς σημειοῦνται αἱ λέξεις : «αἱ χεῖρες τοῦ Σωλῆμοτος». Ἐπι τοῦ
καρποῦ τῆς ἀριστερᾶς σημειοῦνται αἱ λέξεις : «ταπινὸς ἰω»,
ἐπι δὲ τοῦ καρποῦ τῆς δεξιᾶς : «1780 νοεμβρίου ἰς' ἦλ»
(ἐσθαρμέναι).

2. Τὸ ἀκητέγιον τοῦ Ὁσίου.

Εἰς τὴν πρόσθετον ὑψηλοῦ καὶ ἀποκηρήμνου βράχου παρὰ τὸ
Χωρίον Ἅγιος Σωζόμενος, ὑπάρχει σπήλαιον ἔχον διεύθυνσιν
ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν. Τοῦτο εἶναι ἴμοιον πρὸς τὸ τοῦ Ἁγίου
Νεοφύτου, λελαξευμένον ἐντὸς τοῦ βράχου, ἀλλ' εὐρυχωρότερον
ἐκείνου. Ἐχει μήκος 26 ποδῶν, πλάτος 11½ καὶ ὕψος 10½.
Εἰς τὸ βᾶθος σάζεται ὁ κενὸς τάφος τοῦ Ἁγίου, κατὰ 4 περι-
που πόδας χαμηλότερος τοῦ δαπέδου, τὸ ὅποιον εἶναι ἔστρω-
μένον δι' ἀκανονιστῶν πλακῶν. Ἐντὸς τοῦ τάφου δεικνύονται
τρία μικρὰ βαθουλώματα ἐντὸς τῶν ὁποίων ρίπτεται ὕδωρ
κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἔορτασμοῦ τοῦ Ἁγίου, λαμβάνουσι δὲ
τοῦτο ὡς ἀγίασμα οἱ πάσχοντες ἐκ διαφόρων νόσων (νευραλγι-
ῶντες, ὀφθαλμιῶντες, πυρέσσοντες) πρὸς θεραπείαν.

Ὁ ὑπεράνω τοῦ τάφου βράχος εἶναι πελεκημένος ἐγκαρσίως
καὶ φέρει παραστάσεις ἀγίων ὧν τὰ ὄνόματα καὶ αἱ μορφαὶ
εἶναι δυσδιάκριτα, ἀμυρωθέντα ὑπὸ τῆς αἰθάλης τῶν κἀτωθεν
ἐντὸς τοῦ τάφου ἀναπτομένων κηρίων. Πρὸς τὴν ἀνατολικὴν
πλευρὰν τοῦ τάφου ἔχει ἀνοιχθῆ φρέαρ, τὸ ὅποιον τώρα εἶναι
κλειστὸν καὶ περιλαμβάνεται ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ. Ὁ τάφος χωρί-
ζεται διὰ ξυλίνου κινγκλιδώματος, τὸ δὲ πρὸς τὴν δεξιάν γωνίαν
τοῦ σπηλαίου ἱερὸν, διὰ σανίδων. Μία μεγάλη πλάξ ἀκανόνι-
στος, τοποθετημένη ἐπι τοῦ βράχου, χρησιμεύει ὡς ἀγία Τρά-
πεζα, ἐπι τῆς ὁποίας ὑπάρχει ἄτεχνος πέτρινος σταυρός. Ἄνω-
θεν τῆς ἀγίας τραπέζης σῶζονται 4 εἰκονογραφαὶ κατὰ τὴν
ἑξῆς σειρὰν ἐκ δεξιᾶν πρὸς τὰ ἀριστερά : Ἅγιος Τριφυλλίδης,
Ἅγιος Βασίλειος, Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος καὶ Ἅγιος

Γρηγόριος. Οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν εἰκόνων τούτων καθὼς καὶ
ἄλων τῶν ἄλλων ἔχουν ἐξορυχθῆ ὑπὸ ἱεροσῶλων Μωαμεθανῶν
κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, ὅτε τὸ σπήλαιον ἦτο
ἐγκαταλελειμμένον καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς μάνδρα προβάτων,
μὴδὲ δὲ κατὰ τὸ 1912, (3 Νοεμβρίου) κατόπιν δικαστικῆς ἀπο-
φάσεως, προσετέθη κτίσμα εἰς τὴν εἴσοδον μετὰ ξυλίνης θύρας.

Ἐπεράνω τῶν τοιχογραφιῶν τῶν τριῶν ἱεραρχῶν καὶ τοῦ
Ἁγίου Τριφυλλίδου, εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος, δεξιὰ δ' ἀρχάγγελος
Γαβριηλ, ἀριστερὰ δ' ἀρχάγγελος Μιχαηλ μετὰ δύο ἄλλων ἀγ-
γέλων ἐκατέρωθεν, κρατοῦντων πάντων θυμιατόν. Εἰς τὴν ἀγίαν
πρόθεσιν πρὸς τὰ ἀριστερά, σχηματισθεῖσαν δι' ἐγκαρσίου τομῆς,
εἰκονίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστός.

Τὸ σπήλαιον ἦτο πλῆρες τοιχογραφιῶν, αἵτινες κατὰ τὸ
πλεῖστον ἔχουν ἐξαφανισθῆ, εἴτε λόγω τῆς ὑγρασίας, συνεπεία
τῆς ὁποίας τὸ κονίαμα ἐξεκώλησε καὶ κατερριφθῆ, εἴτε καὶ κα-
κοβόλως κατακηληγησθέν. Σῶζονται ὅμως ἀρκεταὶ παραστά-
σεις ἄνωθεν τοῦ τάφου τοῦ Ἁγίου καὶ παραπλεύρως πρὸς τὰ
ἀριστερά, ἀναφερόμεναι εἰς θαύματα τοῦ Ἁγίου. Εἰς τὴν πρώτην
ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερά εἰκονίζεται ὁ Ἅγιος Σωζόμενος
ἔμπροσθεν μικροῦ ναοῦ, πρὸ αὐτοῦ δὲ πλῆθος πασχόντων ἐκτεί-
νου πρὸς αὐτὸν τὰς χεῖρας. Ἄνωθεν τῆς παραστάσεως ἀναγι-
νώσκονται τὰ ἑξῆς : Ο ΑΓΙΟΣ ΣΟΖΩΜΕΝΟΣ ΗΟΜΕΝΟΣ
ΤΟΥΣ ΠΥΡΕΣΣΟΝΤΑΣ. Παραπλεύρως εἰκονίζεται ὁ Ἅγιος πρὸ
μικροῦ ναοῦ. Πρὸ αὐτοῦ κατὰκειται γυνὴ καὶ περὶ αὐτὴν ἄλλα
πρόσωπα. Ἄνωθεν ἐπιγραφῆ : Ο ΑΓΙΟΣ ΣΟΖΩΜΕΝΟΣ ΤΟΥΣ
ΝΟΣΟΥΝΤΑΣ ΗΑΤΕ καὶ κἀτωθεν ταύτης : Η ΕΝ ΝΟΣΩ
ΚΑΤΑΚΕΙΤΕ ΤΗΣ ΠΟΣΗΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ. Κἀτωθεν τῶν τοιχο-
γραφιῶν τούτων εἰκονίζονται διάφοροι μορφαὶ ἀγίων, ὧν τὰ
ὄνόματα δυσανάγνωστα. Παρὰ τὴν ἀριστερὰν γωνίαν ὑπάρχον
ἄλλαι δύο παραστάσεις θαυμάτων τοῦ Ἁγίου, ὧν ἡ μία φέρει
τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφὴν : Ο ΑΓΙΟΣ ΣΟΖΩΜΕΝΟΣ ΑΝΟΡΘΙ
ΤΩΝ ΕΠΙ ΓΗΣ ΣΗΤΚΙΠΤΟΝΤΑ. Τὴν ἑτέραν δὲν καταρθώ-
σαμεν ν' ἀναγνώσωμεν.

Κἀτωθεν τῶν παραστάσεων τούτων εἰκονίζεται ὁ Ἅγιος
ΚΗΝΟΒΙΑΡΧΗΣ, ὁ Ἅγιος Παῦλος ὁ ΘΗΒΕΟΣ καὶ τινες ἄλλοι
ἄγιοι, ὧν τὰ ὄνόματα δυσανάγνωστα.

Περὶ τῆς τεχνοτροπίας τῶν τοιχογραφιῶν τούτων δὲν δυνα-
μέθα νὰ ἐκφέρωμεν κρίσιν, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι στερούμεθα εἰδι-

κόπητος, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ὁ Χρόνος, ἡ ἀφρονισία καὶ αἱ βέβηλοι χεῖρες ἔχουν συντελέσει πολὺ εἰς τὴν παραμόρφωσιν αὐτῶν.

Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον προστίπτεται εἰς τὴν ἀντιληψιν τοῦ ἐπισηκῆ-
πτου εἶναι ὄρι, ἐπὶ τῆς βορείας πλευρᾶς, ἔνθαθεν τοῦ τάφου τοῦ
'Αγίου, ἔχουν προστεθῆ ἔπι τῶν ἀρχικῶν τοιχογραφῶν ἄλλαι
μεταγενέστεραι, διακρίνεται δὲ εὐκλῶς τὸ προστεθὲν ἐπὶ τῶν
τοιχογραφῶν κονίαμα, πάχους 0,01 τοῦ μέτρου, ἐπὶ τοῦ ὅποιου
ἐξωγραφήθησαν αἱ νεώτεραι. Κατὰ πόσον εἶναι δυνατὸν, ἀφαι-
ρουμένων τῶν μεταγενεστέρων προστεθεισῶν τοιχογραφῶν νὰ
προκύψῃ τι ἀξιόλογον καὶ σημαντικόν, εἴτε ὑπὲρ τῆς ἱστορίας
τοῦ 'Αγίου, εἴτε ὑπὲρ τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης ἐν γένει, δὲν
γνωρίζομεν.

Ἐντὸς τοῦ σπηλαίου τούτου λαεῖται λειτουργία ἀπᾶς τοῦ
ἔτους, κατὰ τὴν 21 Νοεμβρίου, ἑορτὴν τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεο-
τόκου, ἡμέραν δὲ τῆς μνήμης τοῦ 'Αγίου. Κατ' αὐτὴν γίνεται
συγκέντρωσις χιλιάδων πανηγυριστῶν ἐκ τῶν γειτονικῶν χωρίων.
'Ἡ ἑορτὴ δὲ τῶν Εἰσοδίων ἔχει ἐπισκοπικὴν τοῦ 'Αγίου τὴν μνήμην
τοσοῦτον ὥστε νὰ ἐπικρατῇ παρὰ τῷ λαῷ ἡ ἰδέα ὅρι τὸ σπη-
λαίον εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὴν «Παναγίαν τοῦ 'Αγίου Σωζο-
μένου» καὶ οὐχὶ εἰς τὸν 'Αγιον, τοῦ ὅποιου τὸ ὄνομα ἔχει λάβει
ἀσφαλῶς ὁ παρὰ τὸ σπήλαιον ἰδρυθεὶς μετὰ τὴν ἀσκησιν τοῦ
'Αγίου συνοικισμὸς 1).

Ὁ ἀκριβὴς Χρόνος τῆς ἐν τῷ σπηλαίῳ τούτῳ ἀσκήσεως τοῦ
'Αγίου Σωζομένου εἶναι ἐντελῶς ἀγνωστος, ὡς συμβαίνει καὶ
διὰ πλείστους ἄλλους 'Αγίους, πρὸς τοὺς ὁποίους οἱ Κύπριοι εἰς
παλαιότερους χρόνους ἔτρεφον μεγαλῦτερον ἢ σήμερον σεβασμὸν.
'Ἡ ἀρχαιότερα περὶ αὐτοῦ πληροφορία, ἐξ ὧσων γνωρίζομεν,
ὑπάρχει εἰς τὸν Χρονογράφον τῆς Κύπρου Λεόντιον Μα-
χαίραν, 2) ὅστις κατατάσσει αὐτὸν μετὰ τῶν 300 ἔξων 'Αγι-
ων, τῶν ἐλθόντων εἰς τὴν νῆσον «ὅταν οἱ Σαρακηνοὶ ἐπῆραν
τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας». Ὁ Μαχαίρας οὐδαμῶς χαρακτη-
ρίζει τοὺς ἔξενους τούτους 'Αγίους ὡς 'Αλαμάνους, ἦτοι Γερμα-
νοὺς 'Αγίους, ὡς πράττει ὁ Χρονογράφος Στέφανος Δουζινιάν
(1537—1599), ὁ ὁποῖος ὡς καθολικὸς τὸ δόγμα εἶχε λόγους νὰ

1) ΠΡΑ. Σ. Μενάρδου, τοπωνυμικὸν τῆς Κύπρου, σελ. 384.

2) Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη τομ. Β', σελ. 68.

πράξῃ οὕτω, καὶ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς παραδό-
σεως τὴν ὁποίαν ἐνεκοιλώθη βραδύτερον καὶ ἡ Ὁρθόδοξος
'Εκκλησία τῆς Κύπρου, ὅτι πάντες οἱ ἔξενοι οὗτοι 'Αγιοι, οἱ ἄνευ
ἱστορίας, εἶναι Γερμανοὶ τὴν καταγωγὴν, πράγμα τὸ ὅποιον δὲν
δύναται νὰ στηριχθῆ, ἀφοῦ εἶναι «ἀδύνατον ν' ἀνακαλυφθῆ μετὰ τῶν
δυνατῶν αὐτῶν καὶ ἐν μόνον ὄνομα δυτικῆς προελεύ-
σεως» 1). Τὴν ἀποψιν ταύτην ἐνισχύει καὶ αὐτὴ αὐτὴ ἡ ἀκολου-
θία τοῦ 'Αγίου Σωζομένου, εἰς τὴν ὁποίαν οὐδαμῶς ἀναφέρεται
ὁ 'Αγιος οὗτος ὡς 'Αλαμάνος, ὡς συμβαίνει εἰς ἄλλοις ἀκολου-
θίας. Νὰ ὑποθέσωμεν ἄραγε ὅτι ἡ ἀκολουθία αὕτη συνετάχθη
προτοῦ ἀκόμη ἐπικρατήσῃ ἡ περὶ Γερμανῶν 'Αγίων παράδοσις,
ἥτις εἶναι δημιούργημα τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος ;

Ἄλλαι περὶ τοῦ 'Αγίου Σωζομένου πληροφορίες διεσώθησαν
εἰς κώδικα προερχόμενον ἐξ 'Αγίας Τριάδος Ριζοκαρπάσου. Ὁ
κώδιξ οὗτος, συνταχθεὶς ὑπὸ τινος μοναχοῦ 'Ακακίου κατὰ τὸ
ἔτος 1733, παρεδόθη εἰς τὸν δαιμόνηστον Σουκουτρίην 2), περι-
λαμβάνει δὲ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ 'Αγίου Σω-
ζομένου. Εἰς τὸν πρόλογον τοῦ κώδικος τούτου, δημοσιευθέντα
εἰς τὰ «Κυπριακὰ Χρονικὰ», ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς, σχετικὰ πρὸς
τὸν 'Αγιον Σωζόμενον : «..... πέμπτον τοῦ ἁγίου Σωζομένου,
ὁ ὁποῖος ἄγιος Σωζόμενος εἶναι καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν
τοῦ Καλιπασίου σιμὰ εἰς τὰ χωρία Ταύρους καὶ Γαλάττειας, ἐπὶ τῶν
εἰς ἕνα ὄρος, ὅπου τὸ κράζουσι κοιμῶν. Ἐκεῖ εἶναι καὶ ἡ ἄγία
του ἐκκλησία καὶ μέσα ἔχει τὸ σπήλαιον καὶ ἐκεῖ εἶναι ὁ τάφος
του καὶ στέκουν καὶ μερικά λείψανα καὶ κάμνουν πολλὰ θῶα,
μάσια, διότις εὐωδιάζουσι περὶσὰ» 3).

'Ἡ ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ 'Ακακίου παρεχομένη ἀνωτέρω πλη-
ροφορία ὅτι ὁ 'Αγιος Σωζόμενος κατήγετο ἐκ Καρπασίας καὶ
ὅτι ἐπὶ τοῦ ὄρους Κοιμῶν κείται ἡ 'Εκκλησία, τὸ σπήλαιον, ὁ
τάφος καὶ τὸ λείψανόν του, φαίνεται ἀμφίβολος, ἀφ' ἑνὸς μὲν
διότι ὁ Μαχαίρας, γράψας ὑπερδιακόσια πρὸ αὐτοῦ ἔτη, κατα-
τάσσει τὸν 'Αγιον Σωζόμενον τῆς Ποταμίας μετὰ τῶν 300 ἔξ-
ων 'Αγίων, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι τὸ ἐν 'Αγίῳ Σωζομένῳ ἄντρον,

1) Χάκκετ - Παπαϊάδανου, Ἱστορ. τῆς ὁρθ. Ἐκκλ. τῆς Κύπρου, τόμ. Β', σελ. 274 κ. ἔ. καὶ ὑποσημ. 276.

2) Κυπρ. Χρονικά, τομ. Β', σελ. 50.

3) Ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 169-171.

